

ÖZEL BÖLÜM / SPECIAL SECTION

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Yayın Geliş Tarihi / Received: 09.09.2023

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 16.04.2024

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Calip, Yusuf Halil. "Tarihsel Süreç İçerisinde Ayrık Hong-Kong Kimliğinin Gelişimi ve Nedenleri". *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 25, (2024): 171-195.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AYRIKSI HONG-KONG KİMLİĞİNİN GELİŞİMİ VE NEDENLERİ

Yusuf Halil CALİP*

Ankara Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0004-1651-3430>

171

Öz: 19. yüzyıl sonlarında Çin tarafından Birleşik Krallık'a kiralanmış olan Hong-Kong'un, 20. yüzyılın sonlarında kira anlaşmasının son bulmasıyla Çin Halk Cumhuriyeti'ne tekrar dönüş süreci başlamıştır. Hong-Kong, Makao ile birlikte "Özel Yönetim Bölgesi" adıyla Çin'in bugün dolaylı olarak yönettiği iki bölgeden biri olma özelliğini taşımaktadır. ÇHC'nin uzun yıllar yönetim biçimi olan "sosyalizm" anlayışından özel yasa ve antlaşmalarla bağımsız olarak ayrı bir tarihi gelişim çizen ülkede¹, Hong-Kong kimliğinin gelişmesine neden olan tarihsel bir inceleme çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Çalışmada; Hong-Kong kimliğinin oluşmasında, tarihsel kırılmalar neticesinde Hong-Kong ile Çin anakarasında yaşayan insanların ayrı sosyal etkileşimlere girerek birbirinden ayrırmakta olduğu önermesinden hareketle, ÇHC - Hong-Kong ilişkilerini olumsuz etkileyen bu durumun nedenleri sorunsallaştırılmaktadır. Bugünün gündemi olan Hong-Kong'un ÇHC'ye dönüşü anlamında, "yeniden entegrasyon," bu görününlerin arka planını incelemekle anlam

* <https://doi.org/10.54842/10.54842/ustich.1357622>

1 Seriya Sezen, *Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü* (Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2016), 196-197.

kazanmaktadır. Literatürdeki çalışmalar, “yeniden entegrasyon” sürecinin sosyokültürel, siyasi, hukuki ve ekonomik boyutlarını inceleyerek ÇHC ile Hong-Kong ilişkilerinin olumsuz gidişatını açıklama eğilimindedir. Çalışmayla literatüre kazandırılmaya çalışılan katkı ise tüm bu gelişmelerin bir tarih okuması kapsamında değerlendirilip her dönemin kendi gidişatının oluşmasına uygun zemini yaratmış olan uluslararası sistemin genel yapısını meselenin bir parçası haline getirebilmektir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Birleşik Krallık, Çin, Hong-Kong, Kimlik, Yeniden Entegrasyon.

EVOLUTION AND REASONS OF THE DISTINCT HONG-KONG IDENTITY IN THE HISTORICAL PROCESS

Abstract: Hong Kong, which was leased to the United Kingdom by China in the late 19th century, began its return to the People’s Republic of China (PRC) with the end of the lease agreement in the late 20th century. Hong-Kong, along with Macau, is one of the two regions that China indirectly governs today under the name of “Special Administrative Region”. The main subject of the study is a historical analysis that led to the development of the Hong-Kong identity in the country, which has drawn a separate historical development, immune from the “socialism” approach, which was the PRC’s management style for many years, with special laws and treaties. In this study, the reasons for this situation that negatively affects PRC Hong-Kong relations are problematized, based on the proposition that, as a result of historical breaks in the formation of the Hong-Kong identity, people living in Hong-Kong and mainland China are separating from each other by entering into separate social interactions. Today’s agenda, “reintegration” in the sense of Hong Kong’s return to the PRC, gains meaning by examining what is behind these appearances. Studies in the literature tend to explain the negative course of PRC-Hong-Kong relations by examining the sociocultural, political, legal and economic dimensions of the “reintegration” process. The contribution that this study aims to bring to the literature is to evaluate all these developments within the scope of a historical reading and to make the structure of the international system, which has created the appropriate ground for each period to develop its own course, a part of the issue.

Keywords: USA, UK, China, Hong-Kong, Identity, Reintegration.

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), 1997’den 2021’e değin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasını 961.6 Milyar dolardan 17.73 Trilyon dolar seviyesine çıkarmış,² savunma harcamalarını ise aynı dönem içerisinde 15.7 Milyar dolardan 293.35 Milyar dolar seviyesine ulaştırmayı başarmıştır.³ 1997 senesi, Hong-Kong’un Birleşik Krallık tarafından 99 yıllık kira süresinin dolduğu yıla isabet etmesi açısından çalışma için önemli bir başlangıç noktasıdır. Birleşik Krallık ile ÇHC arasındaki anlaşmaya göre bu tarihten itibaren Hong-Kong bölgesinin ÇHC’ye 50 yıl ile öngörülen geri dönüş süreci başlamış olmaktadır. Bu süre içerisinde Hong-Kong’un, “SAR” (Special Administrative Region-Özel Yönetim Bölgesi) adı verilen yüksek ayrıcalıklara sahip bir özerk bölge olarak var olacağı taahhüt edilmektedir. Söz konusu geçiş, kısaca “tek ülke, iki sistem” olarak da adlandırılmaktadır.⁴ Fakat günümüzde geline nokta, ÇHC ile Hong-Kong ilişkilerinin beklenen iyimserlik içinde olmadığını, hatta artan protestolarla birlikte sömürge döneminden dahi kötü seyrettiğini söylemek mümkündür.⁵ Tam da bu noktada, çalışmanın kuramsal çerçevesi, ana akım teorilerin siyasi aktörleri (devletler de dahil olmak üzere) rasyonel varlıklar olarak tanımlaması olgusunun⁶, Hong-Kong’un ÇHC ilişkilerini açıklamada yetersiz kalması üzerine bir anlam arayışı ile başlamaktadır. Zira, başta da belirtildiği üzere ÇHC’nin bu süreç içerisinde ekonomik yükselişi Liberalizm, askeri yükselişiyse Realizm çerçevesinden bakıldığında; anakaranın Hong-Kong ile entegrasyonunu kolaylaştırması ve birleşmeye karşı toplumsal direnci giderek kırması sonucuna doğru ilerlemelidir. Oysaki gerçek, bunun tam tersi olmuştur. Bu bağlamda şu hususun altının çizilmesi gerekir:

“Rasyonalistler aktörlerin çıkarlarının harici olarak belirlendiğini, yani ister birey isterse de devlet olsun, aktörlerin

2 “GDP (current US\$), China”, The World Bank, erişim 24 Nisan 2023, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN>.

3 “Military Expenditure (current US\$), China”, The World Bank, erişim 24 Nisan 2023, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.

4 Alvin Y. So, “One Country, Two Systems’ and Hong Kong-China National Integration: A Crisis-Transformation Perspective”, *Journal of Contemporary Asia*, Cilt 41, No 1, (Şubat 2011): 99.

5 John M. Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, (United Kingdom: Cambridge University Press, 2022), 61.

6 Christian Reus-Simit, “Konstruktivizm”, içinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Scott Burchill et al. (der.), Çev. Muhammet Ağcan ve Ali Aslan, (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 289.

tercihlerinin birbirleriyle etkileşime geçmeden önce belirlenmiş durumda olduğunu iddia etmektedirler ... Konstrüktivistler ise ... aktörlerin çıkarlarını nasıl şekillendirdiğini anlamanın uluslararası siyasi olguları açıklamak için oldukça önemli olduğunu belirtmektedir.”⁷

Bu bağlamdan hareketle çalışma; Hong-Kong toplumunun çıkarlarını oluşturan sosyal etkileşimleri, tarihsel bir okumayla incelemeyi amaçlamaktadır. ÇHC'nin ulusal birlik kurma çabalarına rağmen Hong-Kong kimliğinin inşa edilme sürecini, gerek Hong-Kong toplumunun iç dinamiklerini ele alarak incelemekte, gerekse bu dinamikleri meydana getiren sebep ve olguları açıklamaya çalışmaktadır.

Kimi İnşacı yaklaşımlar tarihsel gidişat içerisinde asıl olanın süreklilik olduğuna dikkat çekerler. Aktörler, durumlara doğrudan cevap vermek yerine yönelimleri vasıtasıyla cevap verme eğilimindedirler. *Eylem Yönelimleri* genel bir durumdur ve sürekliliği sağlamaktadır. Aktörlerin eylem yönelimine sahip olmaması düzensiz, tutarsız davranışlarda bulunmalarına neden olacaktır ki bu, çalışmanın sorunsalı olan rasyonalitenin gerçekleşmemesini açıklamaktadır.⁸ Kuramsal çerçeve içinde, süreklilik sübutunun yanında; yaşanan kırılma ve süreksizlikleri de bir anomali, sapma olarak mercek altına almak, bize bugün 1997'deki beklentinin çok uzağında kalınmasının nedenlerini anlamlandıracaktır.

Kuramsal çerçeve içerisindeki önemli bir diğer konu ise yönelimsel değişkenlik değerlendirmesidir. Bu, kısaca, yönelimlerin koşullara göre değişkenlik özelliği gösterdiği anlamına gelir. Tam da bu noktada bir sapma olarak görülen ve sürekliliğin karşısına konumlandırılan değişim mefhumu, aracı değişkenlerin yani koşulların irdelenmesiyle incelenabilmektedir.⁹ Çalışmada, toplumun değişen yönelimlerinin nedenleri sorgulanırken her dönemin kendine has koşulları olduğu bilinciyle, bu koşulların tarihsel incelemesi yapılmaya çalışılmaktadır. Burada tarihsel koşullarla kastedilen, tıpkı aktörler gibi değişim mefhumuna içkin olan yapılarıdır ki bu sayede mümkün olan en gerçekçi incelemenin yapılması amaçlanmaktadır.

7 Ibid., s. 295.

8 Harry Eckstein, “A Culturalist Theory of Political Change”, *The American Political Science Review*, Cilt 82, No 3, (Eylül 1988): 790.

9 Ibid., s. 791.

İnşacılar'a göre, "yapılar sadece sınırlama getirmez. Aynı zamanda aktörlerin kimliğini oluştururlar."¹⁰ Keza bu yapılar, aktörler tarafından değiştirilme veya yeniden üretilme potansiyeline de sahiptir.¹¹ Dolayısıyla, Hong-Kong toplumunun kendi kimliğinin zaman içerisinde anakara Çinlilerinden nasıl ayrıklaştığını incelerken kimlik inşa sürecinin daimi bir devinim içinde olduğunun kabulü ile başlamak gerekir. Bu sebeple, çalışmada hem tarihsel akış içinde yapıların nasıl dönüştüğüne hem de dönüşen yapıların Hong-Kong bölgesinde yaşayan insanların kimlik algısına nasıl etki ettiğine vurgu yapılmaktadır.

Kolonyal Geçmişten Yakın Tarihe Hong-Kong

17. yüzyıldan sonra Batı Avrupalıların dikkatlerini fazlasıyla cezbetmeye başlayan Çin pazarı,¹² güneydoğu sahilleri dışında pek keşfedilmiş değildir. Çin pazarına hakim olmak isteyen İngilizler, 1793-1794 yıllarında ilk diplomatik girişimini başlatarak, buraya bir elçi atama girişiminde bulunmuşlardır. O yıllarda Batı ile Doğu'nun birbirinden oldukça farklı devlet yönetimi anlayışına sahip olmaları nedeniyle bu girişim İngilizlere istenilen kazanımları sağlamamış olsa da¹³ bu, sonraki girişimler için kapı aralaması bakımından önemli bir başlangıç olmuştur. Nitekim, devam eden diplomatik girişimlerin 1834'teki temsilcisi Naiper, o dönem kalabalıklardan uzak bir kıyı yerleşkesi olan Hong-Kong'un önemli bir liman kenti olabileceğini keşfeden ilk kişi olmuştur.¹⁴

İngilizler istedikleri ticari pazara bir noktada ulaşmış olsalar da Avrupa'nın, Çin mallarına olan talebine karşılık Çinlilerin, Avrupa ürünlerine fazla ilgi göstermemesi nedeniyle Birleşik Krallık, meydana gelen ticari açığı kapatma yolları arayışına girişmiştir. Birleşik Krallık'ın, Hindistan üzerinden ürettiği afyonu Çin'e satarak bu çıkmazı aşmaya çalışması, Çin toplumunda afyon bağımlılığı yaratmış; bu da Çin yönetiminin söz konusu ticaretin önünü kesmeye çalışmasına sebebiyet vermiştir. Böylece, Birleşik Krallık ile Çin arasında başlayan ve süreç içinde Fransa'nın da dahil olduğu, Afyon Savaşları'nın

10 K. M. Fierke, "İnşacılık", içinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Tim Dunne et al. (der.), Çev. Musa Ceylan, (Ankara, Felix Kitap, 2021), 231.

11 Faruk Yalvaç, "Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama" *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24, (2010): 15.

12 Henry Kissinger, *Çin*, Çev. Nalan Işık Çeper, (İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2014), s. 60.

13 *Ibid.*, s. 62.

14 *Ibid.*, s. 72.

ikincisini sonlandıran Pekin Konvansiyonunun ikincisinin ardından İngilizler, 1898 yılında Hong-Kong’u 99 yıllığına kiralama hakkı elde etmiştir.¹⁵ 1898 yılı, Hong-Kong’daki İngiliz hakimiyetinin başlaması anlamında önemli bir yıl olsa da Hong-Kong toplumunun anakaradakilerden ayrı bir kimlik inşa etme süreçleri, esasında 1949 ve 1951 yıllarında yaşanan önemli iki kırılmayla başlamıştır.

Uzun yıllar Birleşik Krallık kolonisi olma özelliğini sürdüren Hong-Kong, başlangıçta Çin anakarasından sosyal anlamda tam bir kopuşa sahip değildir. Anakara halkı sıklıkla buraya göç etmiş, birikim elde ettikten veya emekli olduktan sonraysa geri dönmüştür. Fakat 1949 Çin Komünist Devrimi’nden sonra çok daha fazlası göç etmiş ve pek çoğu geri dönmemiştir. Bunun üzerine, önceleri geçiş için herhangi bir zorluk yaşanmayan Hong-Kong sınırına çitler inşa edilmeye ve serbest geçiş engellenmeye başlanmıştır. Kısacası, Komünist Çin, kendini kapitalist Hong-Kong’a giderek kapatmaya başlamıştır. Bu, Hong-Kongluların anakaradakilerle yaşadığı sosyal kopuşun başlangıcıdır. Bu yıllarla birlikte Hong-Kong, Çin pazarına ulaşma görevinin ötesinde bir misyon edinmeye de başlamıştır. Artık ihracat odaklı bir bakış açısıyla dünya pazarına açılma politikası izlemektedir. Hong-Kong yönetimi bunu bilinçli bir şekilde yapmıştır ve böylece Hong-Kong toplumu için bir tür millisizleşmenin yolunu açmıştır. İkinci bir kırılma ise, 1951 itibarıyla Kore Savaşı sonrası Batı tarafından Çin’e ambargo uygulanmasıdır ki bu, Hong-Kong ekonomisini adeta tarumar etmiştir. Fakat bu sorun, Hong-Kong’un dünya pazarına açılmasının da tetikleyicisi olması bakımından önemlidir. Özetle, anakarayla yaşanan kopuşun hemen ardından dış dünyayla arasında hızlı bir sosyal etkileşim süreci başlamıştır. Bundan sonraki dönemde Hong-Kong SAR yönetimi, komünist uygulamalara karşı sert bir tutum takınırken, ikinci kuşak Hong-Konglular da öğrenilmiş yönelimleri doğrultusunda kendi kimliklerini anakara insanlarından ayrı inşa etmeye başlamıştır.¹⁶ Dahası, “1970’lerde Hong Kong artık İngiltere’nin denizasını taşımacılığına depoluk eden bir kent değil, dünya ticaretinde yeri olan”¹⁷ bir birim olarak varlığı tüm dünyayı ilgilendiren bir meseleye dönüşmeye başlamıştır.

15 Özlem Zerrin KEYVAN, “Hong Kong’un Siyasi Dönüşümü Krizinde ABD ve Çin’in Rolü” *APAM ÇİN ÇALIŞMALAR-I*, No 674, (2021): 109.

16 Alvin Y. So, “One Country, Two Systems”, s. 101.

17 Mustafa Balbay, *Çin’in Uzun Yürüyüşü*, 6. bs (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2014), 215.

Yeniden Entegrasyon

1980'ler, kira süresi bitmeye yaklaştığı için Hong-Kong'un yatırım bulmakta zorlandığı yıllar olmuştur. ÇHC ile Birleşik Krallık arasındaki müzakerelerde görünen, ÇHC'nin yeni kira anlaşması yapmamanın ötesinde, bölgeyi geri alma niyetinde olduğudur. 1970'lerden sonra ÇHC'nin Kapitalist ekonomiye eklemlemeye başladığı hesaba katıldığında, kendisi için Hong-Kong'un özel statüsünün eskisi kadar cezbedici olmadığı ortadadır. Müzakerelerin yaşandığı 1980'lerde SAR yönetiminin ciddi ekonomik sıkıntılar içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bankacılık krizi ve yüksek enflasyon, başı çeken sorunlardan olmuştur. Dahası, ekonomik sorunlar kimi siyasi ve toplumsal krizleri de tetiklemiştir.¹⁸

Nihayetinde Çin ve Birleşik Krallık'ın görüşleri birbirinden çok farklı olduğu için kiralama anlaşması yenilenmemiş ve Hong-Kong'un Çin anakarasına dönüş süreci başlamıştır. Gerek ÇHC'nin gerekse Birleşik Krallık'ın, Hong-Kong'daki sorunlar konusunda birbirini suçlaması ilgi çekicidir. Birleşik Krallık, ÇHC'yi uluslararası anlaşmayı ihlal etmekle suçlarken, ÇHC de Birleşik Krallık'ı sömürgecilikle itham etmiştir.¹⁹

Kısaca, Hong-Kong'un ÇHC'de kaldığı bir sisteme geçilmesi kararlaştırılmış ancak geçiş süreci, Hong-Kong medyası ve kamuoyunun çekinceleri dolayısıyla özel olarak biçimlendirilmiştir. ÇHC'nin, "tek ülke, iki sistem" olarak taahhüt ettiği geçiş süreci, Hong-Kong'un kapitalist yönetim biçimine karışılmaması anlamına gelmektedir. Bu, yalnız SAR hükümetinin yönetim biçimi için değil, halkın kapitalist alışkanlıkları için de verilen bir taahhüttür. 50 yıl olarak öngörülen geçiş sürecinin önemli bir diğer özelliği ise Hong-Kong'u, Hong-Kongluların yöneteceği kabulüyle, halkın seçimiyle işbaşına gelmesi öngörülen SAR yönetimine yüksek siyasi özerklikler tanımış olmasıdır. 1984'te varılan bu anlaşmayla ÇHC, yeniden entegrasyon sürecine dair Hong-Kongluların kaygılarını azaltmayı başarmakla kalmamış, Birleşik Krallık'a karşı toplumun desteğini de arkasına almıştır.²⁰ İngilizlere karşı Hong-Kong halkının desteğini alma düşüncesiyle SAR yönetimine tanınan bu yüksek özerkliğin, Hong-Kong kimliğinin gelişmesine uygun zemini yaratacak yapıyı oluşturduğunun ÇHC tarafından öngörülüp öngörülemediği olduğu

18 Alvin Y. So, "One Country, Two Systems", s. 102-103.

19 Ibid., s. 103.

20 Ibid., s. 104.

söylemek ise oldukça zordur. Yine de bugün, yeniden entegrasyon konusunda Hong-Kong’la gelinen noktada ÇHC’nin rasyonel olmayan kimi adımlarının etkisi olduğu aşıkardır.

Anlaşmanın akabinde hızlı bir entegrasyon gerçekleşmeye başlamıştır. Üstelik bu entegrasyon, ÇHC’in olduğu kadar Hong-Kong’un da yararına olmuştur. Böylelikle hem Pekin yönetiminin anti-kapitalist tutumunun yarattığı zorluklar aşılmaya başlanmış, hem de Hong-Kong’un ucuz emek talebi karşılanmıştır. Entegrasyon gerçekleştirilirken iki toplum arasındaki akrabalık ve dil bağının bürokratik engellerin aşılmasını da kolaylaştırdığı görülmüştür. Fakat yine de 1980’lerdeki hızlı ilerleyen entegrasyonun kimi sorunları beraberinde getirmiş olduğunun da altının çizilmesi gerekmektedir. Hong-Kong’daki yüksek enflasyonun, bölgeye göç edenlerin hayatını zorlaştırması bir yana; yerel halk, artan kaçakçılık ve soygun gibi suçlardan az eğitilmiş olarak gördüğü anakaralı göçmenleri sorumlu tutma eğilimi geliştirmiştir.²¹ Diğer taraftan, ÇHC ve SAR hükümetinin Hong-Kongluları, bu entegrasyon sürecinin yeni bir kolonyal süreç olmadığına da ikna etmekte zorlandığını söylemek mümkündür. Toplum, sosyal eşitsizlik arttıkça sömürüldüğüne olan inancını da arttırmaya başlamıştır. Hatta buna, “kolonizasyonlaşma” (sömürgeleşme) yerine “mainlandizasyonlaşma” (anakaralaşma) adını vermişlerdir.²² Başka bir ifadeyle, ÇHC’nin, anlaşma gereği tanıdığı yüksek özerklik Hong-Kong’ta “demokrasiye dair umutları” korurken, “demokrasinin ne zaman ve nasıl uygulanacağına dair son sözü” ÇHC’ye bırakmıştır.²³

Tiananmen Olayı

1980’lerdeki hızlı entegrasyonun toplumda yarattığı kimi sorunların zirve yaptığı nokta şüphesiz ki 1989’daki *Tiananmen* olayıdır. Tiananmen meydanında çok sayıda öğrenci demokratik haklar için protestoda bulunmuştur. Olayı ÇHC hükümetinin kaba güç kullanarak bastırması, entegrasyon süreci içerisinde, iki toplum arasında oluşturulmaya çalışılan yakınlaşmaya büyük zarar vermiştir. Bu olayın Hong-Konglular nezdinde anlamı ise Çin’in yasal haklara saygı

21 Ibid., s. 105-106.

22 Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, s. 60.

23 Arif Dirlik, “Minik fare kükredi: Hong Kong’un Demokrasi Hareketi”, erişim 3 Haziran 2023, <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/8174/minik-fare-kukredi-hong-kongun-demokrasihareketi>. 06 Ekim 2014.

göstermeyebileceği ve istediğinde sert güç kullanabileceği olmuştur. Yaşanan bu tecrübe, SAR yönetimine tanınan özerkliğe dair hakların da Pekin tarafından çiğnenebileceği endişesini yaratmıştır.²⁴

Bu hadise, pek çok yeni protestoyu tetiklemiş ve gelecek karışıklıkların fitilini ateşlemiştir. Toplumun yönelimleri bağlamında düşünüldüğünde; demokrasi yanlılarının 1990'larda kendilerine epey taraftar toplaması, hatta birkaç yıl içinde demokrasi söylemleri muhalif bir partinin seçimi kazanması ve toplumun önemli bir kesiminin Çin karşıtlığında birleşmesi bunun bir kırılma olduğuna işaret etmektedir.²⁵ Daha önce 1949 ve 1951'de görülen Hong-Kong kimliğinin inşası, Tiananmen olayıyla birlikte yeni bir boyut kazanmış ve yeniden entegrasyon süreciyle oluşturulmaya çalışılan ortak değerler ile Çin aidiyeti anlayışını geri dönülemez biçimde zora sokmuştur.

1989'daki ÇHC ile Hong-Konglu muhalifler arasındaki büyük gerilime rağmen Çin, 1997'ye kadar Hong-Kong'daki demokratlara fazla karışmayarak, "bir ülke, iki sistem" sözünü büyük ölçüde tutmuştur. Yeni SAR hükümetinin anti-komünist protestolarına izin verilirken bölgedeki basın ve medyaya da büyük ölçüde sansür uygulanmamış olduğu söylenebilir. Kırılmanın ardından yaşanan siyasi kötümserlik beklentisi doğru çıkmadığı gibi entegrasyon sürecinin belki de en büyük faydası olan ekonomik iyimserlik konusunda da beklenenin aksi yaşanmıştır. Ekonomik iyimserlik de uzun sürmemiştir zira Hong-Kong ekonomisi bu süreçte Asya krizlerinden etkilenmiştir.²⁶

Tiananmen olayını meydana getiren koşulları, yalnız Çin ve Hong-Kong'un iç dinamiklerine bakarak anlamaya çalışmak ise oldukça sığ bir açıklama getirme tehlikesi taşımaktadır. 1980'lerle birlikte ABD ile ilişkilerinde silah satın alacak kadar iyileşmeye sahip olan ÇHC için,²⁷ Tiananmen olayının yaşandığı yıl Rus lider Gorbaçov'un Soğuk Savaş'ın bittiğini ilan etmesi, uluslararası ortamda da yeni bir kırılmaya işaret etmektedir. Çöküş halindeki Sovyetlerin güdümünde olan Doğu Bloğu ülkelerinde de aynı dönemde özgürlük taleplerinin üst noktada olduğu söylenebilmektedir.²⁸ Özgürlük istemi dolayısıyla diğer ülkelerde yaşanan hareketlenmelerle benzer bir çıkış noktasına sahip

24 Alvin Y. So, "One Country, Two Systems", s. 106-107.

25 Ibid., s. 107-108.

26 Ibid., s. 108-109.

27 Erel Tellal, "SSCB'nin Dağılıma Sürecine İlişkin Bazı Saptamalar", *Prof. Dr. Ömür Sezgin'e Armağan Siyasal'da Bir Ömür*, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, (2014): 423.

28 Ibid., s. 425-426.

olan Tiananmen olayını, SSCB'nin etkinliğinin azalmasıyla Çin'in kaba gücünü gösterme fırsatı bulduğu bir gerilim olarak da kabaca izah etmek mümkündür. Muhakkak ki bu, Tiananmen olayının, 21. Yüzyıl protestolarının aksine niçin süreklilik göstermediğini ve yeniden entegrasyon anlayışını sekteye uğratmadığını açıklamakta göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Zira, Doğu Bloğundaki diğer meselelerinin aksine özgürlük yanlılarının Batı'dan destek bulabilmesi için dönemin ÇHC-ABD ilişkileri fazla iyi seyretmektedir.

1980'lerde ÇHC ile Birleşik Krallık arasındaki müzakereler ve 1989'daki Tiananmen olayı, Hong-Kong'u kaybetme korkusundaki ÇHC'nin buradaki sermayeyle işbirliğini başlatması anlamında da önemli bir dönüm noktası olmuştur. İşbirliği karşılığında, geçiş dönemi içerisinde kendilerine önemli mevki ve makamlar verilen Hong-Kong elitleri, Yeniden Entegrasyonun başlatıldığı 1997 sonrası siyasi düzenin önemli bir parçası haline getirilmiş olmaktadır.²⁹ 1980'lerde ÇHC'nin, Hong-Kong hakkındaki açıklamaları ve 1997'de bitecek kira anlaşması üzerine yürütülen pazarlıklar sebebiyle Hong-Kong bu dönemde hem sermaye çıkışı hem de göç verme sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Buna karşın ÇHC, Hong-Kong'un ekonomik istikrarını sağlamak ve içerideki demokrasi hareketlerini bastırabilmek adına Hong-Kong elitleriyle işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Kuşkusuz bu, en az Hong-Kong kadar Pekin'i de memnun eden bir işbirliği olmuştur. ÇHC'nin Hong-Kong'daki iş çevreleriyle yakın ilişkiler kurması hem daha geniş çevreye hitap edebilmesini sağlamış hem de kendisine, kendi istediği kamu politikalarını meşrulaştıracak kaynaklar yaratmıştır. Söz konusu işbirliğine Pekin kadar, aralarında İngiliz sömürge hükümetine yakın olanlar da olmak üzere Hong-Kong elitlerinin olumlu karşılık vermiş olması dikkate değerdir. Geçiş döneminde Hong-Kong elitleri önemli siyasi görevlere getirilerek, Pekin hükümetiyle Hong-Kong yönetimi arasındaki bağlantıyı kurmaları sağlanmıştır. Böylece, Hong-Kong'daki bir kısım devlet kadroları dekolonizasyon öncesinde atamayla işbaşına gelinecek şekilde biçimlendirilmiş olmaktadır.³⁰ Dolayısıyla, sonraki süreçte yaşananlar için Hong-Kong SAR yönetiminin, kendi siyasi kurumsal yapısındaki tıkanıklık nedeniyle halkın taleplerini karşılayamamış olduğu sonucuna ulaşılması güç değildir. Hong-Kong'un, olağan seyrin dışında gerçekleşen dekolonizasyon süreci,

29 Mathew Y. H. Wong ve Ying-ho Kwong, "One formula, different trajectories: China's coalition-building and elite dynamics in Hong Kong and Macau", *Critical Asian Studies*, Cilt 52, No 1, (2020): 2.

30 Ibid., s. 4-5.

görünenin aksine Hong-Kong toplumunun siyasi temsilini oldukça kısıtlı tutmuş ve böylece siyasi çatışmaların hemen her biri sonraki yıllarda birer toplumsal başkaldırıya dönüşmüştür. Hong-Kong kimlik inşasının giderek pekişmesinin yapısal nedenlerini buradan okumak mümkündür.

Değişimin İleri Aşaması: 21. Yüzyıl'da Hong-Kong

20. yüzyılın sonuyla birlikte Hong-Kong'un Çin anakarasına yeniden dönüş süreci resmen başlamış olmasına karşın, Pekin'in beklediğinin aksine bu geçiş Hong-Konglular tarafından bir sömürgeci kurtuluş olarak algılanmamıştır. Dönemin kamuoyu araştırmalarına göre yerel halk, Hong-Kong'un statüsü konusunda bir uzlaşmaya varılmış olmasından memnun olmakla birlikte İngiliz yönetimini Pekin'e tercih etmektedir. ÇHC'nin bu gidişata karşı tavrı ise hem SAR yönetimine yüksek özerklik tanımak hem de Hong-Kong sermayesiyle güçlü ilişkiler kurmak olmuştur.³¹ ÇHC'nin Hong-Kong'a sağladığı özerkliğin boyutlarını anlamak açısından SAR yönetimine, "yasama, yürütme ve bağımsız yargı" yetisinin verilmiş olduğunu belirtmek önemlidir. Buna karşın, SAR yönetiminin egemenlik hakkına sahip olmaması, bu birimin ayrı bir devlet olarak var olmadığı anlamına gelmektedir.³²

21. Yüzyıl, Hong-Kong'un yeniden entegrasyonu için oldukça sancılı gelişmelerle başlamıştır. 2003'te Sars Virüsü ortaya çıktıktan sonra, SAR hükümeti bu sorunla tek başına başa çıkmakta zorlanmıştır. Turizm durma noktasına gelmiş, ekonomi ciddi yara almıştır. Bu süreçte SAR hükümetinin ÇHC'den yardım istememesi de halkta tepki görmüştür.³³ Hong-Kongluların, SAR hükümetinin Pekin'den yardım talep etmeyişine tepki göstermesi önemlidir. Zira bu dönem, ayrık bir Hong-Kong kimliğinden ziyade Çinli veya Çinli Hong-Konglu kimliğine dönüş yaşandığı yıllardır. Bunun başlıca sebebi ise önceki alt başlıkta incelenen, Pekin hükümetinin Tiananmen vakasından sonra Hong-Kong'un siyasi özerkliğine karışmama konusunda titizlik göstermiş olmasıdır.

31 Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, s. 54.

32 Sezen, *Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü*, s. 197.

33 Özlem Zerrin KEYVAN, "Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde" s. 114.

SARS virüsü krizinin yaşattığı sorunlardan kısa süre sonra 23. madde krizi olarak adlandırılan tartışmalar da yaşanınca, SAR hükümetine olan güven iyice azalmıştır. Bunun üzerine protestolar patlak vermiştir. ÇHC, siyasi istikrasızlık ortamını lehine çevirerek SAR hükümeti ile CEPA adı verilen bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Buradaki esas amaç, Hong-Kong'un ekonomisini toparlamak gibi görünse de elbette ki anlaşmanın ÇHC'ye de faydaları olmuştur. Hong-Kong ekonomisinin SARS öncesi durumuna gelmeye başlamış olmasına karşın, bundan sonra ÇHC'ye daha bağımlı kılınmış olduğunun da altının çizilmesi gerekir. Özellikle, anakaradan Hong-Kong'a geçişlerin kolaylaştırılmış olması önemlidir.³⁴ Zira, bu durum; uzun süre sınır geçişlerinin zorluğu sebebiyle birbirinden ayrı toplumsal etkileşimlere girmiş olan iki toplumun, anakaralılarının Hong-Kong'a daha sık gelmeye başlamasıyla birlikte ne denli heterojen bir hale büründüğünü gün yüzüne çıkarmıştır.

SARS virüsü ve 23. madde krizi Pekin hükümetine duyulan güvenin sarsıldığı önemli dönüm noktalarıdır. Pekin'in SARS'tan etkilenenlerin hesaplandığı gerçek rakamları gizlediği ve virüsün anakaradan geldiğini açıklayan raporları reddettiği iddiaları da tartışmalara konu olmuştur. ÇHC'nin iddiası, virüsün merkez üssünün Hong-Kong olduğu yönündedir.³⁵ SARS krizi içerisinde yalnız Pekin'e değil, SAR hükümetine de duyulan güven azalmıştır. Kısa zaman sonra beş yüz binden fazla insanın SAR hükümetini güvenlik yasa tasarısını geri çekmeye zorlaması bunun kanıtı niteliğindedir. 23. madde krizi olarak da bilinen bu krizle gün yüzüne çıkan bir başka husus, toplumsal hareketin, başlangıç amacının ötesine geçerek Hong-Kongluların pek çok siyasi talebini Pekin hükümetine karşı açıkça ifade etmeye başlamasıdır.³⁶ Bu, Hong-Kongluların ÇHC'ye karşı Hong-Konglu kimlikleriyle var olduklarının açıkça görüldüğü örnek olması bakımından yüksek önem arz etmektedir. Tiananmen olayı da dahil olmak üzere pek çok kırılma, onları anakaradaki insanlardan farklı bir sosyal etkileşim sürecine dahil etmiş olsa da, artık 21. yüzyıla gelinmesiyle sahne, ikinci kuşak Hong-Kongluların olmuştur. Bundan sonraki protesto ve tepkiler, ana temaları ne olursa olsun, gerilimlerin hemen her birinde açıkça bir kimlik çatışmasına varacaktır.

34 Ibid., s. 115.

35 Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, s. 63.

36 Ibid., s. 64.

SARS'ın yarattığı ekonomik sorunları aşabilmek için Çin ile SAR hükümeti arasında imzalan anlaşmayla (CEPA) entegrasyon süreci kuşkusuz yeni bir ivme kazanmıştır. Fakat madalyonun öbür yüzü aynı iyimserliği yansıtmamaktadır; entegrasyon sürecinin hızlanması anakaradan Hong-Kong'a sermaye akışını hızlandırmıştır ki bu husus, olumlu getirilerinin yanında kimi sorunları da beraberinde getirmiştir. Yüksek sermaye akışının hayat pahalılığını arttırdığı Hong-Kong'da, yalnızca iş için değil; bireysel anlamda da seyahatlerin kolaylaştırılmasıyla anakaradan gelenlere karşı kızgınlık iyice pekişmiştir. Esasında bu durumun, makro düzeyde Hong-Kong ekonomisine olumlu etki yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat, söz konusu durum aynı zamanda maliyetleri ve yaşam koşullarını değiştirdiği için toplum tabanında yaratabileceği etki düşünüldüğünde insanların tepkisi daha kolay anlaşılacaktır. Örneğin, yerel halka uygulanan kimi yasakların turistlere karşı serbest bırakılması başlı başına protestolara neden olan unsurlardan biri olmuştur.³⁷ Bireysel ziyaret serbestliğinin bir sorunu da pek çok ziyaretçinin Hong-Kong pazarından ucuza aldıklarını sınırın öte tarafında pahalıya satması olmuştur ki bu hem enflasyonu daha da yükseltmiş hem de ürün stoklarında sıkıntılar yaratmıştır. “Parallel Trading” olarak adlandırılan bu sorunu aşabilmek için hükümet, sınırdan geçirilebilecek mallara sınırlama getirme yoluna gitmiştir. Fakat halkın beklentisi sınırdan geçecek kişi sayısının düzenlenmesi gerektiği yönünde olduğundan, bu uygulama da yükselen muhalefeti dizginleyememiştir. Hızlı entegrasyonun toplumda yarattığı bir başka gerginlik ise doğum turizmi hakkındadır. Daha iyi şartlar dolayısıyla anakaradan Hong-Kong'a doğum yapmaya giden ÇHC vatandaşları azımsanamayacak derecededir. Bu da Hong-Kong'daki hastaneleri doldurmuş ve hükümetin bir başka düzenleme yapmasını gerektirmiştir. Çeşitli düzenlemelerle doğum turizmi meselesi de kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.³⁸ Burada altı çizilmesi gereken husus, sözü edilen protestolarının nesnesinin en az SAR ve Pekin hükümeti olduğu kadar artık anakaradan gelen “yabancılar” olduğudur. Toplumun hassasiyetinin bu denli yüksek olması ise, Hong-Kong'da halkın kendini yönetecek kimseleri kendi seçmesi anlayışı olmasına rağmen; SAR siyasi oluşumunun çapraşık yapısal özelliği nedeniyle, atamayla işbaşına gelen kadroların çıkarlarıyla toplumun talepleri arasındaki çelişkidir kaynaklanmaktadır. Bu yapı, Hong-Kong toplumunun

37 Ibid., s. 64.

38 Ibid., s. 65.

kendini siyasi ortamda temsil etmesini zorlaştırmakta, böylece toplumsal krizlerin hemen her biri yeni bir protestoya dönüşmektedir.³⁹

Tüm krizlere ve protestolara rağmen 2000’li yıllar yeniden entegrasyon sürecinin ilerleme kaydettiği yıllardır. 2000 yılında kendini Çinli olarak tanımlayan Hong-Kong sakinlerinin oranı yalnızca 18,3’ken 2012 yılına gelindiğinde bu oranın yüzde 38,6’ya yükselmesi dikkate alınması gereken bir veridir.⁴⁰ Bu gelişmenin sebeplerinden biri hiç şüphesiz, önceleri anakaraya geçme eğilimine sahip olan Hong-Kong’daki küçük işletmecilerin gidişattan memnun olmasıdır. Zira; turizm, eğitim gibi sektörlerle Çin’den Hong-Kong’a ziyaretlerin artması bu grubun çıkarına olmuştur. Bir diğer sebep, imalat sektörünün kalemlerinin genişletilmesidir. Sonuncu ana etken ise önceleri birleşmenin etkisini yalnızca büyük burjuva sınıfı hissederken, bu etkinin orta sınıfa yayılmaya başlamasıdır. Bu, orta sınıf demokratlarının siyasi anlamda Pekin’e karşı bakışının yumuşamasına olanak vermiştir. Fakat her şeye rağmen genel hatlarıyla olumlu seyreden birleşme adımları ve ekonomik gidişatın daima çeşitli sorunlar barındırdığını göz ardı etmemekte fayda vardır. Bu dönemde, Hong-Kong’daki ucuz emek arayan işletmelerin anakaraya taşınması, kalanların teknolojik ilerleme kaydedememesi gibi sorunlar bunlardan başlıcalarıdır. Özellikle Hong-Konglu vasıfsız işçilerin iş bulmakta sorun yaşaması, bölgede 2000’lerdeki yüksek aktivizmi tetikleyen bir başka etken olmuştur.⁴¹ Özetle, kronik sorunların ve yeni fırsatların yarattığı kazançların git gelleri arasındaki Hong-Kong halkının bu dönemde kendini Çinli veya Hong-Kong Çinlisi olarak görme eğilimi artmıştır. Bu gelişmede, Pekin hükümetinin kültürel çabaları ve sınırlardan geçişin artmasıyla zamanla orta sınıf arasında kurulan aile, akrabalık bağları da etkili olmuştur. Bu dönemdeki sosyokültürel değişimin etkisi Hong-Kong medyasında ve meclisinde de hissedilmiştir.⁴²

Şemsiye Hareketi

“2014 yılında Danıştay Danışma Ofisi, Hong Kong Özel İdare Bölgesi’nde ‘Tek Ülke, İki Sistem Politikasının Uygulanmasına İlişkin

39 Mathew Y. H. Wong ve Ying-ho Kwong, “One formula, different trajectories”, s. 5.

40 Ibid., s. 3.

41 Alvin Y. So, “One Country, Two Systems”, s. 111.

42 Ibid., s. 111-112.

Beyaz Kitap'ı yayınlamıştır. Hong Kong'un yüksek derecede özerkliğinin kurumsal bir garantisinin olmadığı belirtilmiş ve bu konuda takdir yetkisinin Çin'de olduğu vurgulanmıştır.”⁴³ Çin'in 2017'deki SAR seçimlerine kendi çıkardığı adaylar arasından seçim yapılmasını istemesinin ardından, seçimin yapılış usulüne ilişkin protestolar baş göstermiştir.⁴⁴ Tepki, Pekin'in bu isteğinin SAR yasalarını ihlal ettiği yönündedir. Yaşanan gösteriler esnasında kolluk kuvvetlerince Hong-Konglu demokratlara karşı aşırı güç kullanımı yaşanması gerilimi daha da alevlendirmiştir. Nitekim, Şemsiye adı da muhaliflerin, biber gazına karşı şemsiyeleri kendilerine siper etmelerinden gelmektedir. Bu olayın önemi, Çin ortak kimliği ile Çinsizlik arasında git gel yaşayan Hong-Kong halkının açıkça iki kutba bölündüğünü gözler önüne sermiş olmasıdır. Olayların ardından Pekin hükümetinin medyaya ciddi şekilde sansür getirmesi Hong-Kong'daki basın özgürlüğü konusunda büyük tartışmalara yol açmıştır. Protestolara karşı kolluk güçlerinin sert müdahalelerine karşın, Hong-Konglu demokratlar kendi kimlikleriyle özdeşleştirdiği değerleri gündeme getirmekte ısrar etmişlerdir.⁴⁵ Protestolar boyunca pek çok tutuklama yaşanırken; Pekin, yaşanan krizin sorumlusu olarak yabancı güçleri hedef göstermiştir. Yine, bu protestolarda da kimliksel söylemler oldukça ön plana çıkmıştır. “Geleceğimizi Geri Al” ve “Sevdiğin ve Ait Olduğun Yer İçin Savaş” gibi sloganlar, Hong-Kong'un muhalifler tarafından ÇHC'den ayrı bir birim olarak algılandığını göstermektedir. Elbette ki yaşananlar, toplumdaki kutuplaşmayı derinleştirmiştir. Hareketin özellikle genç kuşak arasında cereyan etmesi önemlidir. Zira bu, anakaradan ayrı bir Hong-Kong kimliğinin ikinci kuşak Hong-Konglular arasında daha güçlü var olduğu tezini destekleyici bir unsurdur. “Hong Kong Indigenous,” “Youngspiration” ve “Hong Kong National Party” gibi örgütlenme biçimleri, bu söylemleri en üst perdede taşıyarak bağımsızlık talebine varan istek ve arzularını gündeme getirmeye başlamıştır.⁴⁶

Pekin'in niçin 2014'te Hong-Kong'daki seçimlere müdahil olacak bir hamle yaptığının arka planında ise bölgedeki sermayeyle kurmuş olduğu ilişkinin 2012 seçimlerinde zarar görmesi yatmaktadır. Yarışan üç aday arasından ÇHC, sermayenin de desteklediği adayın kazanmasını beklerken seçimlere yakın bir dönemde söz konusu aday

43 Özlem Zerrin KEYVAN, “Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde” s. 117.

44 Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, s. 65.

45 Özlem Zerrin KEYVAN, “Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde” s. 117-118.

46 Carrol, *The Hong-Kong China Nexus*, s. 66.

hakkında ortaya atılan usulsüzlük iddiaları beklentileri tersine çevirmiştir. Böyle bir gelişmenin ardından Demokratların kazanmasından endişelenen Pekin, toplumcu söylemlere sahip ve olağan siyasi bağlarının dışında yeni bir adayı desteklemeye başlamıştır. Böylece, Pekin'in Hong-Kong üzerinde sermaye grupları vasıtasıyla inşa ettiği siyasi otoritesi ciddi yara almıştır.⁴⁷ Nihayetinde, ÇHC'nin Hong-Kong üzerinde sermaye gruplarıyla kurmaya çalıştığı nüfuz, yine sermaye gruplarıyla yaşadığı kopukluk nedeniyle siyasi bir krize dönüşmüş ve bu durum tekrar bir kimlik çatışması olarak Hong-Kong demokratlarıyla ÇHC yanlıları arasında tezahür etmiştir. Bu hususlar dikkate alındığında, soyut bir gerçekliği bulunan ve sürekli olarak yeniden inşa edilen kimlik meselesinin, maddi birtakım gerçekliklerin yarattığı yapısal durum neticesinde çatışmaya dönüşebildiği çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Kaçak Suçluların İadesi Meselesi

2019 yılına gelindiğinde bir başka büyük sorun, SAR yönetiminin suçluların iadesi konusunda yönetmelikte değişikliğe gitmesiyle patlak vermiş ve halk tekrar meydanlara dökülmüştür. Tepkilerin ardından SAR hükümeti geri adım atarak tasarımı askıya almışsa da söz konusu tasarının tamamen geri çekilmediği gerekçesiyle halk tekrar meydanları doldurmaya başlamıştır. Temelinde yargı bağımsızlığını savunma gerekçesi olan söz konusu eylemlerin, çoğu üniversite öğrencisi veya mezunu olan göstericiler tarafından sahiplenilmesi dikkat çekicidir.⁴⁸ Özellikle 20. yüzyıldakiyle karşılaştırıldığında, 21. yüzyıl entegrasyon karşıtlığının eğitilmiş ve genç, ikinci kuşak Hong-Konglular arasında çıkması; meselenin niçin son yıllardaki gösterilerin ardından daha yüksek sesle ve sorunun çıkış noktasından oldukça uzak biçimde ayrıksı bir Hong-Kong anlayışına dayandığını açıklar niteliktedir. Zaman, Çin ve Çinsizlik arasında git gel yaşayan Hong-Kong toplumunun inşa etmekte olduğu kendi ayrıksı kimliğinin, alt kuşakları tarafından yönelimsel olarak edinilmiş olduğunu açık biçimde gözler önüne sermiştir.

Protestoların sürdüğü 2019 yılı yerel seçimlerinde protestocuların desteklediği muhalifler, 18 bölgenin 17'sini kazanarak Hong-Kong

47 Ceren Ergenç, "Hong Kong'un Şemsiye Hareketi'nde Sınıflar ve Kalabalıkların Siyaseti", *SBF Dergisi*, Cilt 69, No 4, (2014): 930.

48 Özlem Zerrin KEYVAN, "Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde" s. 119-120.

SAR yönetiminde önemli güç elde etmişlerdir. SAR hükümeti, söz konusu yasayı 2019 Eylül ayında tamamen geri çektiğini beyan etse de bu adım, protestoları sonlandırmak için yeterli olmamıştır.⁴⁹ Bu, bir anlamda, toplumsal tepkinin yalnızca protestonun patlak verdiği konuyla sınırlı olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Nitekim 2000 yılında yüzde 18,3 ile Çin kimliğini benimseyenlerin oranı, daha önce de değinildiği üzere, 2012’de yüzde 38’i aşmış olsa da, 2019’a gelindiğinde Hong-Kong’da yaşayanların kendini Çinli olarak tanımlama oranı yüzde 10,8’e kadar düşmüştür. Özetle, yeniden entegrasyon süreci içerisinde ÇHC’nin istediği ortak ulusal kimlik anlayışı 2000’lerden 2010’lara gelirken belirli bir başarılı yakalamış olsa da, bu gidişat 2010’larda tam tersine dönmüştür.⁵⁰ 2010’lardaki beklenen iyimserlik içinde, Çin ankarasından Hong-Kong’daki yüksek öğretim kurumlarına okumaya gelen öğrencilerin sayısında dokuz kat artış olmuştur. Fakat, aynı dönemde artmakta olan anakara karşıtlığı sebebiyle bu öğrencilerin Hong-Kong toplumunca olumlu karşılanmış olduğu söylenemez.⁵¹ Öyle ki, söz konusu oranlar bize günümüzde Hong-Kong halkıyla Pekin hükümeti arasındaki ilişkinin, yeniden entegrasyon sürecinin henüz başladığı yıllardan dahi kötü olduğu izlenimini vermektedir.

Hong-Kong Diasporası ve ABD’nin Meseleye Yaklaşımı

Hong-Kong, tarihsel rolü gereği Çin’den dışarıya göç vermede daima önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1950’lerdeki tarımsal kriz ve 1960’ların sonu ile 1970’lerin başındaki Kültür Devrimi dönemlerinde civar bölge dışarıya yoğun göç vermiştir. Bu iki grup göçmenler arasında da sınıfsal farklar bulunmaktadır. İlk krizin ardından gidenler genellikle köylü sınıfından oluşmakta ve vasıfsız işlerde çalışmaktayken ikinci grubu teşkil edenler daha çok öğrenciler olmuştur. İlk göçmen grubu Birleşik Krallık’a gitmeyi tercih etmiş, ikinci grup ise ABD’de yüksek öğrenim görerek kendi ayrık kimliklerini pekiştirmiştir. ABD’deki Hong-Kongluların yalnızca

49 Emre ÇALIŞKAN et al., “Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği’nin 2019 Hong Kong Protestolarına Yaklaşımları”, *International Journal of Politics and Security*, Cilt 2, No 4, (2020): s. 253.

50 Mathew Y. H. Wong ve Ying-ho Kwong, “One formula, different trajectories”, s. 3.

51 Cora Lingling Xu, “When the Hong Kong Dream Meets the Anti-Mainlandisation Discourse: Mainland Chinese Students in Hong Kong”, *Journal of Current Chinese Affairs*, Cilt 44, No 3, (2015): 16.

anakaralılardan değil, kendi aralarında da sınıfsal olarak ayrışmaları tek tip bir Hong-Konglu üst kimliğini inşa eden ortamı anlamak açısından önemlidir. Çin anakarasından ABD'ye göç ise ABD'nin Çin ile Soğuk Savaş dönemi ilişkilerinden dolayı 1979'a kadar oldukça sınırlı gerçekleşmiştir. Özellikle 1960 ve 1970'lerdeki göç dönemi, Hong-Kong kimliğinin inşa edilmeye başlandığı yıllar olması açısından da önemlidir. Yine bu yıllar, Çin anakarasının siyasi ve ekonomik sorunlarla boğuştuğu, Hong-Kong'un ise çarpıcı bir ekonomik yükseliş gerçekleştirdiği yıllardır. Söz konusu dönemde iki toplum arasında açılan sosyo-ekonomik makas, Hong-Kong'daki İngiliz Sömürge Hükümetinin anakaradan gelen göçlere karşı kısıtlama önlemleri alması sonucunu doğurmuştur ki bu durum, iki toplum arasındaki ayrımı iyice pekiştirmiştir. 1970'lerle birlikte artık Hong-Kongluların anakaradan gelenleri kendilerinden daha aşağı görmeye başladıklarını söylemek mümkündür.⁵² Kısaca, nasıl ki Çin anakarası ve Hong-Kong arasında tarihsel sürecin pekiştirdiği ekonomik farklılıklar ve sınır geçişindeki zorluklar, iki toplumun kimliklerini ayrı inşa etmelerine neden olmuşsa; her iki toplumun ABD'ye göç ettiği yıllar ve göç verdiği kitleler arasındaki fark, aynı kimlik ayrımını dış dünyada da pekiştirmiştir.

Yine de ABD'deki Hong-Kongluların kendilerini Çin kültüründen hepten soyutlamış olduğunu söylemek kolay değildir. Kendileri, Çin diasporasının bir parçası olduklarını kabul etmekte, fakat anakaradan gelen göçmenlerden de farklı oldukları inancıyla bir tür heterojen diaspora içinde olduklarını düşünmektedirler.⁵³ İki toplumun ABD'deki sosyal etkileşimlerinin farklı seyrettiğini söylemek mümkündür. 20. yüzyılın sonlarında göç sayıları artan anakaralılar, genellikle taşra mahallelerinde yaşayan ve eğitimsiz insanlar olarak bilinmektedir. Diğer taraftan, ABD'de yaşayan Hong-Konglular için Hong-Kong kimliği genellikle yüksek eğitim ve sosyal statüye denk düşmektedir. Anakaradan gelenlerle yakın ilişkiler geliştirme eğiliminde olan Hong-Kongluların genelde işçi sınıfından oluşması,⁵⁴ iki toplum arasındaki alt ve üst kimlik ayrımını iyice belirginleştirmiştir. Buradan, sermaye sahibi Hong-Kong diasporasının Hong-Kong kimliğine daha yüksek aidiyet besleyebileceği sonucuna varmak uzak bir çıkarım olmayacaktır.

52 Shanshan Lan, "Negotiating multiple boundaries: diasporic Hong Kong identities in the United States", *Identities: Global Studies in Culture and Power*, Cilt 19, No 6, (2012): 712.

53 Ibid., s. 714.

54 Ibid., s. 715.

Hong-Konglu ayrık kimliğinin somutlaştığı ve anakaralılar ile Hong-Kongluların içerisinde bulunduğu sosyal tabakalaşmanın ABD'deki en büyük örneklerinden biri, 1978 yılında Chicago Üniversitesi'nden bir grup öğrenci tarafından kurulmuş bir sivil toplum örgütü olan CACC'dır (Chinese American Cultural Center). Bu kurumun amacı, ABD'nin Chicago eyaletindeki Çinli göçmenlere sosyal hizmet sağlamaktır. Fakat, yönetim kademelerini sıklıkla Hong-Kongluların oluşturduğu CACC'ın, anakaralılara karşı Hong-Kong üst kimliğini pekiştirme işlevine sahip olduğu inancı eleştiri konusu olmuştur.⁵⁵ Böylece, ABD'deki Hong-Konglu ile anakaralılar arasındaki ayrımın ortak bir diaspora içinde kurumsallaştığını, fakat bu kurumsallığın da sınıfsal bir yapıda olup Çin'deki kimlik ayrımının bir benzerini Amerika'da kurmuş olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bunlar, ABD'nin ÇHC'ye yönelik dış politikasını incelemede ve Hong-Kong meselesine yaklaşımını anlamada dikkate alınması gereken parametrelerdir.

ABD'nin Hong-Kong meselesine yaklaşımı, önceleri kendi ticari faydasını önleme yönüyleyken sonraları durum daha karmaşık bir ilişkiler ağına bürünmüştür. Bu noktada, Çin'in yükselişi ABD dış politikasının seyri açısından önemlidir. Bugün için Hint-Pasifik'in ABD açısından ayrıca önem taşıması, Hong-Kong meselesini de ayrıca önemli kılmaktadır. Donald Trump döneminde Çin'e uygulanan yüksek tarifeler Hong-Kong'a uygulanmamıştır. ABD, 2019'daki olayların akabinde "Hong-Kong İnsan Hakları ve Demokrasi Yasası" çıkartmış, ÇHC ise bunu iç işlerine karışmak olarak yorumlamıştır. Özellikle protestolar esnasında göstericilerin ABD'ye çağırılar yapmış olması ve ABD bayrakları sallaması, Çin yanlılarının dış güçleri hedef alan yorumlarına dayanak noktası olmuştur.⁵⁶ 2019 protestolarının ardından Donald Trump'ın, ÇHC yönetiminin Hong-Kong politikasını eleştiren açıklamaları akabinde; ABD'nin ÇHC'den gerçekleştirdiği ithal mallara yönelik vergi arttırımı karşısında ÇHC, ABD'yi Hong-Kong meselesine dair "ekonomik şantaj" yapmakla itham etmiştir. Dahası, Trump'ın Hong-Kong'un varlığının kendisine bağlı olduğunu beyan ettiği bir açıklaması da bulunmaktadır ki bu, ABD başkanının Hong-Kong meselesine ne denli taraf olduğunu göstermektedir. Siyasi söylemler düzeyinde ABD'nin Hong-Kong üzerinden Çin ile karşı karşıya gelişini yalnız Trump ile de sınırlı değildir. ABD Temsilciler Meclisi Başkanı

55 Ibid., s. 717.

56 Özlem Zerrin KEYVAN, "Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde", s. 122-123.

Nancy Pelosi de Hong-Kong'daki protestolara yapılan müdahalenin şiddet eylemi niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. ÇHC ise tüm bunları kendi iç işleri olarak görerek tepkisini açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁷ Özetle, çok daha geniş bir araştırma konusu olan ABD-ÇHC rekabeti, Hong-Kong üzerinden de yürümekte ve böylece Hong-Kong'daki kronik toplumsal çatışmalar ABD'nin Hong-Kong yanlısı bir tutum takınmasıyla iyice düğümlenmektedir. ABD'nin Hong-Kong meselesine yaklaşımını değerlendirirken yalnızca dış politikasında ÇHC ile rekabet ediyor oluşunu değil, içerideki Çin ortak diasporası içindeki anakaralı v. Hong-Konglu çatışmasının oynadığı rolü de bilmek meseleyi etraflıca anlamak için gereklidir.

Eklenmesi mühim olan son bir husus, 2010 yılında Washington'un ÇHC'ye yönelik bakışıdır. ABD'nin söz konusu bakışı, Tayvan odaklı insan hakları konusunu ayrı tutmak pahasına, ÇHC'nin askeri yükselişini dikkatle takip edip ekonomik yükselişini pragmatik bir işbirliğine dönüştürme yönünde görünürken,⁵⁸ 2017'ye gelindiğinde ÇHC'nin rakip olarak görüldüğü açıkça ifade edilmiştir.⁵⁹ Çin'in yükselişinin beklenilenin aksine onu liberal değerlere yaklaştırmadığı da altı çizilmiş olup, ÇHC tıpkı Rusya gibi revizyonist bir devlet olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰ Nitekim 2022 yılına gelindiğinde, bu anlayış yeni bir boyuta evrilerek “ÇHC, hem uluslararası düzeni yeniden şekillendirme niyeti hem de bunu yapacak ekonomik, diplomatik, askeri ve teknolojik gücü giderek artan tek rakip” olarak beyan edilmiştir.⁶¹ Tüm bu gidişat, 2012'ye gelindiğinde Hong-Kong'da Çin kimliğini benimsetme konusunda belirli bir başarı elde etmiş olan ÇHC'nin, bundan sonra ayrı bir Hong-Kong anlayışının önüne geçmekte niçin zorlandığının yapısal uluslararası koşullar altındaki izahıdır. Zira Hong-Kong'daki olaylara somut bir müdahalesi olsun ya da olmasın “öteki” olarak görülen “ABD”nin, ortak bir Çin anlayışından koparak “ötekileşmek” isteyen Hong-Konglularla aynı paydada buluşmaması akla aykırı düşmektedir.

57 Emre Çalışkan et al., “Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin”, s. 254-255.

58 *National Security Strategy*, (Washington: White House, 2010): 43.

59 *National Security Strategy*, (Washington: White House, 2017): 2.

60 *Ibid.*, s. 25.

61 *National Security Strategy*, (Washington: White House, 2022): 23.

Sonuç

19. yüzyıl sonlarında, Birleşik Krallık tarafından Afyon savaşları sonucunda Çin'den 99 yıllığına kiralanmış Hong-Kong, bu süre içinde kapitalist dünyaya eklenmiş ve bu sayede büyük ekonomik atılım gerçekleştirerek artan nüfusu ve refah düzeyiyle yeni bir birim olarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Kiralama anlaşmasının son yıllarında, ÇHC ile Birleşik Krallık arasındaki müzakereler sonucunda, Hong-Kong'un kira sözleşmesi uzatılmamış ve böylece anakaraya geri dönüşünün öngörüldüğü bir geçiş süreci başlamıştır. 50 yıl ile öngörülen bu geçiş süreci için Hong-Kong SAR yönetimine yüksek ayrıcalıklar tanınmış olup bu sisteme, "tek devlet, iki sistem" adı verilmiştir. Sürecin tarihsel arka planında, 1949 yılında Çin Komünist Devrimi'ni takip eden hadiseler sonucu sınırdan geçişlerin zorlaştırılmış olmasının, anakara ve Hong-Kong toplumunun sosyal etkileşimlerini birbirinden ayırmış olması vardır. Bundan yalnızca 3 yıl sonra, Kore Savaşı nedeniyle Batı'nın ÇHC'ye ambargo uygulaması sonucu Hong-Kong'un Batı'ya açılışı ise anakarayla arasına duvar örülen Hong-Kong halkının Batı'ya yönelmesine ve buradaki toplumla etkileşime girmesine neden olmuştur. Nitekim, 1989'deki Tiananmen protestoları yaşandığında, Hong-Kong'un artık Batı kimliğine yaklaşmakta ve Çin kimliğinden giderek uzaklaşmakta olduğunu söylemek mümkündür. Yine de bu tarihten kira anlaşmasının bittiği ve Hong-Kong'un, ÇHC ile yeniden entegrasyonun başladığı 1997 tarihine kadar, Hong-Kong ile ÇHC ilişkilerinin daimi olumsuz seyrettiğini söylemek doğru değildir. Bunun başlıca nedenleri arasında; Tiananmen olayının, Sovyetler Birliği'nin dağıldığı bir uluslararası konjonktürde gerçekleşmesi ve bu dönemde ABD-ÇHC ilişkilerinin 21. yüzyılın ikinci on yılına göre daha olumlu seyretmesi vardır. Diğer bir nedeni ise ÇHC'nin, sorunsuz biçimde rızasını almaya çalıştığı Hong-Konglulara yüksek siyasi özerklik hakları verirken oradaki elitlerle ve sermayeyle işbirliği yapmış olmasıdır. Özellikle, kira sözleşme süresinin dolmaya yaklaşması nedeniyle son dönemlerinde İngiliz yönetimi altında yatırım bulmakta zorlanan Hong-Kong'a, ÇHC'nin ekonomik anlamda nefes aldırması önemli olmuştur. Fakat 1990'ların sonundaki Asya mali krizleri ve 2003'teki SARS virüsü vakası Hong-Kong ekonomisini oldukça yıpratmış, bu da toplumda huzursuzluk meydana getirmiştir. Özellikle, Pekin hükümetinin SARS krizindeki tutumu ve kısa süre sonra gerçekleşen 23. madde kriziyle beraber Hong-Konglular, ÇHC ile Tiananmen olayından sonraki en büyük karşı karşıya gelişlerini yaşamışlardır. Yaşanan olayların ardından ekonomik olarak zaten zor durumda olan SAR hükümetiyle yaptığı ikili ticaret anlaşması

sayesinde ÇHC, krizi fırsata çevirmiş ve gerek Hong-Kong'u ekonomik olarak kendine bağımlı kılmayı başarmış, gerekse sağladığı sıcak para akışı ve refah ile Hong-Kong halkındaki olumsuz imajını tersine çevirmeyi başarmıştır. Eğitim ve ortak değerler üzerinden bütünleşik bir Çin milli kimliği yaratmaya çalışan ÇHC'nin bu çabası, 2010'lara gelinirken gözle görülür bir ilerleme kaydetmiştir. Fakat artan yaşam pahalılığıyla açılan sosyoekonomik makas, ve ayrıca sınır geçişlerinin artmasıyla uzun yıllar birbirinden farklı sosyal etkileşimlere girerek kendi kimliklerini inşa etmekte olan iki toplumun birbirine uyum gösterememesi, Hong-Kong'daki Çin sempatisinin tersine dönmesine neden olacak ilk fitilini 2014'te ateşlemiştir. Burada unutulmaması gereken, aynı dönemde Çin-ABD rekabetinin de giderek kızışmakta olduğudur. Bu, uluslararası sistemin, Hong-Kong'daki anakara aleyhtarlarının isteyebileceği türden bir rekabete sahne olduğu anlamına gelmektedir. Bununla beraber, Pekin'in talepleri SAR'daki seçimlere ve dolayısıyla Hong-Kong'un iç işlerine karışmak olarak algılanmış ve halk, "Şemsiye Hareketi" olarak bilinen protestolarla tepki göstermiştir. Bu krizde, Pekin'in Hong-Kong ile bağlarını sağlayan siyasilerin içine düştüğü krizler nedeniyle ÇHC'nin, SAR yönetimine yeni yollarla nüfuz etmeyi amaçlaması dikkat çekicidir. Zira, Hong-Kong SAR yönetimi için 1997'de başlayan yeniden entegrasyon anlaşmasının meydana getirdiği meclis yapılanmasının, Hong-Kong toplumunu temsil gücünün düşük olduğunu ifade etmek mümkündür. Krizlerin hemen her birinin halkın sokağa dökülmesiyle sonuçlanması, toplumun istek ve arzularını siyasi arenaya koyamadığını ortaya çıkaran bir başka gerekçedir. Gösterilerin bir başka özelliği, çıkış noktasının çok ötesinde söylemlere varmasıdır ki bunların arasında bağımsızlık söylemleri de vardır. Özellikle, Hong-Kong kimliğinin Çin kimliğine karşı Hong-Kong demokratları tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmüş ve mesele yalnız seçim usulüyle ilgili bir mesele olmaktan çıkarak bir "Çin v. Hong-Kong" meselesi halini almıştır. Yine 2019'a gelindiğinde, Hong-Kong meclisinin gündemine gelen, suçluların ÇHC'ye iadesini öngören yönetmelik değişikliği tasarısı da aynı şekilde halkı sokağa dökmüş ve çatışmalar bir kimlik meselesi olarak görülme özelliğini sürdürmüştür. 2019'daki protestoların büyük çoğunluğunun genç ve eğitimli sınıftan tarafından gerçekleştirilmesi ve aynı yıl anketlerde halkın büyük çoğunluğunun kendini Çinli yerine Hong-Konglu görme eğiliminde olması, hem ayrıksı bir Hong-Kong kimliğinin yeni nesil tarafından daha sıkı benimsendiğini göstermekte hem de ÇHC'nin yeniden entegrasyon sürecindeki politikalarının başarısızlıkla sonuçlandığını göstermektedir. Hong-Kong'un giderek Çin'den ayrı bir kimlik inşa etmesi konusunun uzun bir tarihsel sürece dayanmasına karşın,

Tarihsel Süreç İçerisinde Ayrık Hong-Kong Kimliğinin Gelişimi ve Nedenleri

2010'larda bu denli yükselişe geçmiş olmasının bir diğer nedeni ise ABD'nin ÇHC ile rekabeti dolayısıyla Hong-Kong'a karşı tutumunun bu dönemde iyice belirginleşmesidir. Son olarak, ABD'nin muhalif Hong-Konglulara destek olmasına el veren koşulların, ÇHC ile giriştiği uluslararası rekabet kadar kendi iç dinamiklerindeki Çinli/Hong-Konglu ayrışmasının, heterojen ve Hong-Kongluların baskın olduğu bir kimlik çatışması içinde mümkün olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- “GDP (current US\$) China”. The World Bank, Erişim 24 Nisan 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN>.
- “Military Expenditure (current USD\$) China”. The World Bank, Erişim 24 Nisan 2023. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.
- Balbay, Mustafa. *Çin'in Uzun Yürüyüşü*. 6. bs. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2014.
- Çalışkan, Emre et al. “Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin 2019 Hong Kong Protestolarına Yaklaşımları”, *International Journal of Politics and Security*, Cilt 2, No 4, (2020): 246-266.
- Dirlik, Arif. “Minik fare kükredi: Hong Kong'un Demokrasi Hareketi”, Erişim 3 Haziran 2023. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/8174/minik-fare-kukredi-hong-kongun-demokrasihareketi>, 06 Ekim 2014.
- Eckstein, Harry. “A Culturalist Theory of Political Change”, *The American Political Science Review*, Cilt 82, No 3, (1988): 789-804.
- Ergenç, Ceren. “Hong Kong'un Şemsiye Hareketi'nde Sınıflar ve Kalabalıkların Siyaseti”, *SBF Dergisi*, Cilt 69, No 4, (2014): 927-936.
- Fierke, Karin M. “İnşacılık”. İçinde Tim Dunne et al. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 227-48. Çev. Musa Ceylan, Ankara: Felix Kitap, 2021.
- Keyvan, Özlem Zerrin. “Hong Kong'un Siyasi Dönüşümü Krizinde ABD ve Çin'in Rolü” *APAM ÇİN ÇALIŞMALARI-I*, No 674, (2021): 109-129.
- Kissinger, Henry. *Çin*, Çev. Nalan Işık Çeper. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2014.
- Lan, Shanshan. “Negotiating multiple boundaries: diasporic Hong Kong identities in the United States”, *Identities: Global Studies in Culture and Power*, Cilt 19, No 6, (2012): 708-724.

M. Carrol, John. *The Hong-Kong China Nexus*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2022.

National Security Strategy. Washington: White House, 2010.

National Security Strategy. Washington: White House, 2017.

National Security Strategy. Washington: White House, 2022.

Reus-Simit, Christian. “Konstrüktivizm”. İçinde Scott Burchill et al. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 285-313. Çev. Muhammet Ağcan ve Ali Aslan, İstanbul: Küre Yayınları, 2013.

Sezen, Seriyeye. *Çin’in İkinci Uzun Yürüyüşü*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2016.

So, Alvin Y. “One Country, Two Systems’ and Hong Kong-China National Integration: A Crisis-Transformation Perspective”, *Journal of Contemporary Asia*, Cilt 41, No 1, (2011): 99-116.

Tellal, Erel. “SSCB’nin Dağılma Sürecine İlişkin Bazı Saptamalar”, *Prof. Dr. Ömür Sezgin’e Armağan Siyasal’da Bir Ömür*. Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, (2014): 415-436.

Wong, Mathew Y. H. ve Ying-ho Kwong. “One formula, different trajectories: China’s coalition-building and elite dynamics in Hong Kong and Macau”, *Critical Asian Studies*, Cilt 52, No 1, (2020): 1-23.

Xu, Cora Lingling. “When the Hong Kong Dream Meets the Anti-Mainlandisation Discourse: Mainland Chinese Students in Hong Kong”, *Journal of Current Chinese Affairs*, Cilt 44, No 3, (2015): 15-47.

Yalvaç, Faruk. “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24, (2010): 3-32.